

BULGARİSTAN'DA TÜRK AZINLIĞI VE KARŞILAŞTIĞI SORUN

Prof. Dr. Nazif KUYUCUKLU

1985 yılı Bulgaristan Türkleri açısından çok önemli bir sorun yılı olmuş, yabancı ve yerli basında, Türk kamu oyununda ve bu arada Türk hükümetinin çalışma gündeminde bir güncellik oluşturmuştur. Bu sorun, Bulgaristan'daki Türklerin adlarının kitle olarak zorla değiştirilmesi olayıdır. Gerçi bu olay, Bulgaristan yönetimince değinildiği biçimde kabul edilmemiş, bir gönüllü ad değiştirme olayı olarak nitelenmiştir. Ancak, olaylar durumun hiç de böyle olmadığını, zorla ve devlet gücüyle bu durumun gerçekleştirilmiş olduğunu ortaya koymuş durumdadır. Olayın bu yönü anlaşılmaya başlayınca da, uygulamasma bir gerekçe gösterebilmek amacıyla Bulgaristan yönetimi, ülkedeki Türk azınlığın Türkiye ile, Türk tarihi ve kültürüyle hiç bir ilgileri bulunmadığını ima eder açıklamalara başlamıştır. Günümüzde soya dayalı bir «milliyetçilik» ve devlet görüşü ve bunun savunulması, ikinci plânda kalmış durumdadır. Ama, azınlıkların dil, kültür ve inanışlarına saygı bir insanlık ve yüksek bir ideal yargısı olarak güncelliğini korumaktadır. Konunun ilginç yanı, bunun hattâ Bulgaristan yasalarında dahi böyle düzenlenmiş olduğu halde olayın meydana gelmiş olmasıdır. Biz bu olayın ortaya çıkışında kronolojik gelişme ve Bulgaristan'daki Türklerin, Bulgar kaynaklarına göre geçmişi, yani kökeni üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

1 — Zorla Ad Değiştirilme Olayının Ortaya Çıkışı :

1984 yılının son ayında ve özellikle 1985 yılının ilk ayında önce Batı basınında, buradan da Türk basınında, Bulgaristan'da Türklerin adlarının zorla ve kitle olarak değiştirilmekte olduğu, buna rıza göstermeyenlere her türlü baskının yapıldığı, karşı koymak isteyenlerin de yokedildikleri haberleri yer almıştır.

Bu haberlerin içeriğini ve doğruluğunu öğrenmek üzere Türk basın temsilcileri, Türkiye yürütme gücünün başı olarak Başbakanı başvurduklarında sorunun «ülkemizin oldukça fazla sorunlarımızın bulundu-

ğu böyle bir dönemde iki ülke arasında dostluğu bozmak isteyenlerin bulunabileceği» biçiminde yanıtlandığı, yani konunun görünürde pek hükümetçe de bilinmediği görülmüştür. Ancak, haberler aynı yönde devam edince, bir kaç gün sonra Türkiye Başbakan'ının «bunu unutmamız, ileride yetmiş milyon oluruz» biçimindeki sert tepkisi basma yansımasıdır. Bu arada Türkiye Devlet Başkanı, geçmiş yıllarda bir araya gelmiş olmalarına ve aralarında samimi bir diyalog oluşturmuş olmalarına da dayanarak, Bulgristan Devlet Başkanına bu konuda endişelerini bildirmiş, hemen bunun arkasından Bulgar Devlet Başkanı, Ankara'da Büyükelçileri aracılığı ile sözlü olarak «aralarındaki dostluğun» bunu çözeceğini bildirmiştir. Ancak, basında Bulgaristan Türklerinin adlarının kitle halinde zorla değiştirilmeye devam edildiği haberleri devam etmiştir. Bu sırada Bulgaristan Devlet turizm örgütü olan «Balkan-Turist», Türkiye hasmında «anti Bulgar» propaganda nedenini ileri sürerek, Türkiye'den gelecek Türk turistlere hizmet vermeyeceklerini, daha önce yapılmış rezervasyonların da iptal edilmiş olduğunu bildirmiştir. Bu davranışın Türkiye tarafından diplomatik içeriği araştırılırken, durum Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçiliği'ne sorulduğunda, Bulgaristan'da Balkan-Turist kuruluşunun, Türkiye'deki KİT'ler gibi özerk bir kuruluş olduğu belirtilmiş, bununla Balkan-Turist'in hareketlerinde serbest olduğu ima edilmiş istenmiştir.

Fakat, yukarıda değinildiği gibi, «Balkan-Turist» iktisadî bir kuruluştur, ancak böyle bir kuruluşun iktisadî olmayan bir nedenle bir boykot kararı alması, merkezi otoritenin düşüncesine ters kararlar alması herhalde olanaklı değildir. Bunun tersi düşünülse bile, bu durumda en azından bizdeki KİT'ler statüsünde olduğu iddia edilen bu kuruluşla öteki kuruluşlar arasında bir esgüdüm (koordinasyon) eksikliği söz konusu olur ki, bu da pek olanaklı değildir. Nitekim, merkezi otoritenin, yani yönetimin düşüncesinin de aynı doğrultuda olduğu kısa süre sonra ortaya çıkmıştır. Balkan-Turist'in Türkiye'den gidecek turistlere hizmet vermeme kararı, herhalde Türkiye'den gideceklerin, Bulgaristan'ın söz konusu olan kendi ülkesindeki Türklere uygulamasını görmemelerini sağlamak, veya bu konuda herhangi bir haber alınmasını önlemek için yapılmıştır.

Bu arada Türkiye'de bazı «Göçmen Dernekleri» temsilcileri, yürütme ve yasama organlarıyla temaslar kurmuş ve sonunda TBMM de, Bulgaristan Türklerinin durumuyla ilgili olarak gizli bir oturum yapılmasına karar vermiş, bunu izleyen günlerde de konu ile ilgili olarak hükümetçe Bulgaristan'a geniş kapsamlı bir göç anlaşması da dahil; Dışişleri Bakanları düzeyinde görüşmeyi içeren bir nota verilmiştir. Bulgaristan'ın buna karşılık olarak verdiği cevabı nota, Türk hü-

kümetince kapalı görüldüğünden, ikinci bir nota ile buna açıklık getirilmesi istenmiştir. Bu arada iki ülke arasında bir diyalog oluşturulması amacıyla, TBBM'den bir grubun Bulgar meclisini ziyaret etmesi düşünülmüş ve bu konuyu görüşebilmek üzere yapılan başvurunun Bulgar Meclisi'nce gündeme alınmış olduğu ve 15 Mart 1985'e kadar konunun görüşülüp cevap verileceği bildirilmiş, fakat belirtilen tarihlerde herhangi bir cevap gelmemiştir.

Konunun basında yoğunluğunun sürdüğü bu sırada, Bulgaristan yönetimince açıklanan olayla ilgili haberlerin Batı ve Türkiye basınında, televizyon ve radyo gibi iletişim araçlarında yeralmasından itibaren, Bulgaristan'da Türklere bir baskının söz konusu olmadığı, gönüllü olarak ad değiştirmelerin olduğu, konunun Türk-Bulgar dostluğunu istemeyenlerce sömürüldüğü söylenmiştir. Ancak, gerek o günlerde Sofya'ya uğrayan İngiliz Dışişleri Bakanı'ndan Bulgar yetkililerince İngiliz basın ve öteki iletişim araçlarının Bulgaristan'daki Türklerle ilgili antibulgar yayının durdurulmasının istenmesi karşısında İngiliz Dışişleri Bakanı'nın, ülkesindeki yasalara göre basma ve yayma karışmadıklarım, bu konuda en iyi yolun Bulgaristan'da Türklerin buldukları bölgelere yabancı basm mensuplarının serbestçe gidebilmelerine izin verilmesi önerisi, gerek daha sonra Türk basınında aynı yöndeki öneriler ve TRT'nin Bulgaristan Ankara Büyükelçiliği aracılığıyla, olaylara açıklık getirmek amacıyla Bulgaristan'a bir ekibini gönderme başvurusuna, aradan uzunca bir zaman geçtiği halde bir yanıt gelmemesi yanında, basında Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak buldukları Kırcaali (Kardjali), Cuma (Targovişte), Şumnu (Şumen), Razgrat ve Pazarcık (Tolbuhin) gibi illere ve bölgelere yabancıların girişinin yasaklandığı haberleri yayılmıştır.

Konu ile ilgili olarak belirli bir süre, Bulgaristan yürütme gücünde yüksek düzeyde açıklamalar yapılmamış olmakla birlikte, Türk basınında Bulgaristan'ın resmi ajansı olan «Sofia Press»in o zamana kadar hiç görülme ve Bulgar literatüründe bile yer almamış değişik bazı açıklamaları görülmeye başlamıştır. Buna göre «Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye ile hiçbir ilgisi yoktur»⁽¹⁾. Yine aynı ajansın başka bir haberinde «Bulgaristan Türkleri adı verilen topluluğun Türk ulusuyla, ya da Türk Devletiyle hiç bir ortak yanı olmadığı...», durumun «bazı gönüllü ad değiştirmelerinden ibaret olduğu,... başka hükümetlerin Bulgar yurttaşlarının durumuyla ilgilenme girişimleri ancak ege-men bir devletin içişlerine karışmak olarak nitelendirilebileceği» söylenmiştir⁽²⁾.

(1) Cumhuriyet, 28 Şubat, 1985, sy. 7.

(2) Cumhuriyet, 6 Mart, 1985, sy. 11, (Sofia Press: Bulgaristan Türklerinin Türk Ulusuyla İlgisi Yok).

Bu arada, Türk hükümetinin Bulgaristan'a verilen notasına verdiği cevabi notada, bazı maddelerin açıklanmasını isteyen 4 Mart 1985 tarihli notaya karşılık gelmiştir⁽³⁾. Bu cevapta, «Bulgaristan'da sadece Bulgaristan vatandaşlarının yaşadığı, Bulgaristan'ın ırklara ve dinlere saygılı olduğu ve bu kapsam dışındaki yorumların Bulgaristan'ın işlerine müdahale olacağı» bildirilmiştir⁽⁴⁾.

Konuyla ilgili olarak bir diyalog kurulmasını sağlayabilmek bakımından ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden bir grubun Bulgaristan'ı ziyaret için Bulgar Meclisi'ne yapılmış olan başvuru Bulgar Meclisi'nce «olumsuz» karşılanmıştır. Bulgar Meclisi Başkanı Stanko Todorov'un yaptığı bir konuşmada «Bulgaristan'ın egemen bir devlet olduğu ve yabancı bir ülkenin temsilcilerinin Bulgaristan'da herhangi bir denetleme yapmalarına izin verilmeyeceği, ... Türk ve arap isimleri taşıyan vatandaşların Bulgar isimleri almaları işleminin tamamlandığı» belirtilmiş ve «etnik grupların Bulgar ulusuna zorla katılmaları olayı söz konusu olamaz. Sadece millî bilinçleri yüzyıllarca karanlıkta kalan kardeşlerimizin birliğimize katılmaları söz konusudur»⁽⁵⁾. Hemen ertesi günü de, TBMM'den bir grubun Bulgar Meclisini ziyaretleriyle ilgili olarak, basında bir haber yer almıştır.

Afrika'da Togo'nun başkenti Lome'de «Parlâmentolararası Birlik» toplantısında, Bulgar Parlâmento gurubu Başkanı (Rutkov), Türk Parlâmento gurubu başkanına «Türk Parlâmento heyeti'nin Bulgaristan'ı ziyaret isteğinin geçerliliğini koruduğunu, ancak bugünkü koşullar altında böyle bir ziyaret gerçekleştirildiği takdirde bunun Bulgar kamu oyunca, yabancı bir tahkikat hey'etinin Bulgaristan'a gelmesine cevaz verildiği biçiminde değerlendirilebileceğini, bu nedenle Türk talebini bu sırada kabul edemeyeceklerini söylediğini», Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı tarafından açıklanmıştır⁽⁶⁾. Ayrıca da, daha önce yapıldığı bildirilen, fakat Türk basınma üç Nisanda yansıyan, bir konuşmasında Bulgaristan Meclisi Başkan Stanko Todorov, herhalde Türk parlâmentoları kastederek, «yabancıların Bulgaristan'ı teftişe gelmelerine izin vermeyeceğiz» dedikten sonra, Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'ye göçüyle ilgili olarak da şunları söylemektedir: «Doğdukları köyde yaşamaktan bıkip Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin 3-4 saat içinde göç etmelerinin sağlanması yolunda ilgililere talimat veril-

(3) Cumhuriyet, 27 Mart 1985, sy. 1, (Sofya Yine Hayır Dedi).

(4) İbid.

(5) İbid. Sy. 1 ve 7 (Sofya Türk Parlâmento Hey'etini kabul etmiyor).

(6) Cumhuriyet, 30 Mart 1985, sy. 12 (Bulgaristana Parlamento ziyareti şimdilik yok).

diğini bilmelidirler. Ancak Türkiye'ye değil, daha sakin bir şekilde yaşayacakları ve mutluluğa kavuşacakları Bulgaristan'ın başka bölgelerine» (7).

Bulgaristan Türkleriyle ilgili haberlerin basında yoğun olarak sürdüğü sırada, Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak buldukları bölgeler, Türkiye ile telefon bağlantılarına «arıza» gerekçesiyle kapanmıştır. Türkiye vatandaşlarının Bulgaristan'da akrabalarından haber almak amacıyla, gerek Türklerin yoğun olmadığı öteki iller ve bölgelerle, denetimli de olsa yapılabilen telefon konuşmalarından ve gerek alınmış ve alınmakta olan mektuplardan anlaşıldığına göre, Bulgar yönetiminin iddialarının tersine, ad değiştirmelerin kişilerin kendi istekleri dışında, zorla yapıldığı çok açık olarak anlaşılmış, yani basındaki haberlerin maalesef doğru olduğu ortaya çıkmıştır. 1985 yılı sonlarına doğru ise, artık bu uygulama tüm çıplaklığı ile kesinleşmiştir. Hattâ, zorla ad değiştirilmesi esnasında bazı olayların, yani ölüm ve yaralama olaylarının meydana gelmiş olduğu basınca haber verilmiştir. Bulgar yönetimi bu konuda tatmin edici herhangi bir şey söylememiştir. Bu yönetimin dışardaki rakipleri, zorla ad değiştirme sırasında «900 ilâ 4000» arasında kişinin öldürülmüş olduğunu iddia etmiştir (8). Onbinlerce kişinin işine son verilmiş olduğu, başka yerlere göçe tabi tutulmuş oldukları kamplara zorla çalışmaya gönderildikleri bu iddialar arasındadır (9). Bulgar Meclisi Başkanı Stanko Todorov'un, «Bulgarlaştırmaya karşı gelenlerin kısa sürede, üç-dört saat içinde göç etmelerine, fakat Türkiye'ye değil, sükûnet içinde olacakları ve mutluluklarını bulacakları Bulgaristan'ın başka bir yerine gönderilmeleri için ilgililere talimat verildiği» biçimindeki konuşması burada da yer almıştır (10).

Türklerin adlarını değiştirme işlemlerinin kendi istekleri dışında olduğunu böylece bizzat Bulgaristan yönetiminde sorumlu kişilerin sözleri ve davranışları da açıklamış olmuştur. Bu kadar büyük bir kitlenin, değişik bölge ve illerde bulunduğu halde, adeta aralarında sözleşmişçesine ve yarışircasına kısa sürede adlarını değiştirme işlemlerini tamamlayıvermelerini mantıkla açıklamak çok güçtür. Sonra, kendi isteğiyle adını değiştirmek isteyen kişilere kim ne diyebilir? Ama,

(7) Cumhuriyet, 3 Nisan 1985, sy. 8, (Todorov: Türkiye'ye göç isteyen sürgüne gider).

(8) Svobodna-i Nezavisima Balgariya, Organ Na Balgarskiya Natsionalen Komitet, Godina 37, Br. 1, Yüli 1985, st. 2 (Pobalgaryávane Turtsite U Nas) 109 Amberst Street, Highland Park, NJ. 08904-3503.

(9) İbid. sy. 1 (Rezolütsiya Na Balgarskiya Natsionalen Komitet).

(10) İbid.

kişiler adlarını kendi istekleriyle değiştirmişlerse, değiştiriyorlarsa, bu bölgelerin yabancı basına ve turistlere kapatılması, hatta dışarıdan buralarıyla telefon konuşmalarına denetim konmasını da rasyonel olarak açıklamak olanaklı değildir. Ayrıca, Bulgar Meclis Başkanı Stanko Todorov'un göçle ilgili olarak Bulgaristan Türklerini hedef alan konuşmasını ise, sürekli olarak ileri sürdükleri «demokratiklik ve rasyonellik» ölçüleriyle ele almak hiç mümkün değildir. Sonra, hangi azınlığa mensup olunursa, olunsun, bu kitle neden birden bire gönüllü olarak ad değiştirme hareketine girişsin? Zaman içinde yargı değerlerinde ortak görüşler oluştuğça, ortak yargı değerlerinde birleşildikçe, bu yönde önce bireysel ad değiştirmeleri de olabilir. Tabii gönüllü olarak. Ama, kitle olarak ve birden bire, ani bir biçimde gönüllü ad değiştirmeleri olanaklı gözükmemektedir, bunun örneğine de rastlanmamaktadır.

Çok hayret edilecek bir noktadır, her zaman sözde iyi ilişkilerden, sorunların görüşmelerle çözümlenmesinden söz edip, komşularla ve tüm ülkelerle barıştan yana olduğunu ilân eden Bulgaristan yönetimi, bu konu gündeme gelince birden katılaşıyor, içine kapanıyor ve bunu ülkesinin bir iç işi olarak düşünüyor. Sahiden, bir azınlığın adlarını ani olarak ve zorla değiştirmek bir devletin hakkı ve iç işi midir? Öyle ise uluslararası kuruluş düzenlemelerine ve anlaşmalara katılma ve imza koymanın, söylenmeden ve yazılmadan gün geçmeyen «insan hakları» deyim ve bildirilerin hiç bir anlamı yok ve bunlar birer boş kalıptan mı ibarettir? Yoksa, insanın en temel, kişiliğinin bir parçası olan adı, soyadı, dili, kültürü «insan hakları» kavramına dahil değil midir?

Böylece, önce inkâr edilmiş olmasına rağmen, Bulgaristan Türklerinin adlarının zorla ve kitle olarak değiştirilmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Hemen belirtelim ki, Bulgaristan'da zorla ad değiştirmelerin geriye uzantıları olmuştur. Önce, 1970'lerin ilk yıllarında «Pomak»-lar'ın adları zorla değiştirilmiştir. Pomak'lar Bulgar tarihçileri ve yönetiminin iddialarına göre, Osmanlı İmparatorluğu döneminde islâmiyeti kabul etmiş (Bulgarlara göre zorla müslümanlaştırılmış), Türk tarihçilerine göre ise, bir Türk boyu gurubu olup, müslüman fakat Bulgarca konuşmaktadır. İşte, belirli hazırlıklardan sonra, önce bu gurubun adları zorla Bulgar adlarıyla değiştirilmiştir. 1980'lerde ise, yine müslüman olan ülkedeki çingenelerin adlarını, yine zorla Bulgar adlarıyla değiştirmiştir. Ancak, bu gurupların adlarının zorla değiştirilmesi olayı, dış basına ve bizim basınıma pek yansımamış, yansımış haberler de yönetimlerin bu konulara karşı pek duyarlı olmamaları ve öteki sorunların yoğunluğu nedeniyle kaybolup gitmişlerdir. Bu gu-

rupların adlarının zorla değiştirilmesinden sonra ise, sıra ülkede en büyük azınlık olan Türklere gelmiş ve uygulama, yukarıda belirttiğimiz biçimde gelişmiştir. Ötekilerdekinin tersine, azınlığının zorla ve kitle olarak adlarının değiştirildiği ortaya çıkınca, Bulgar yönetimi bu hareketine dünya kamu oyununda herhalde gerekçe göstermek amacıyla, Bulgaristan Türklerinin «kökeni»nden söz etmeye, yani daha açık olarak söylemek gerekirse, «bunların Osmanlı İmparatorluğu döneminde zorla Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğunu» ima etmeye, bu durumda uygulamalarının «eski duruma bir dönüş» olduğunu işlemeye başlamışlardır.

Bu doğrultudaki düşünceleri yurt içinde ise, çok daha önce ele alıp kendilerindeki «eski resmi kayıtların» bu yönde olduğu propagandası özellikle Türklerin bulunduğu bölgelerde belirli bir süre yoğun olarak sürdürülmüştür. Hatta Bulgaristan Dışişleri Bakan yardımcısı ayrıca, «Başkanları Jivkov'un 1982 yılında Varna'da Saym Evren'le buluştuğularında bu konuyu görüştikleri ve bu buluşmada bu mesele kapanmıştır, biten bitmiştir biçiminde karar aldıkları»ni söylemekte ve bu düşünceyi yaymaya çalışmaktadırlar⁽¹¹⁾. Bulgar yönetimi, başka bazı nedenler göstererek de, uygulamasına gerekçeler bulmaya çalışmaktadır. Örneğin, ad değiştirme olayını «tarihsel bir süreç olduğunu», başka bir yol olarak da «Türk azınlığının Bulgaristan güvenliğini tehdit ettiği» gibi pek tutarlı olmayan savları sözlü olarak işlemeye çalışmaktadır. Bu uygulamanın ve ileri sürülen savların, belirli çevreler dışında, bizzat Bulgar halkınca da onaylanmadığı kuşkusuzdur. Yüzyıllar bir arada yaşamış ve iyi ilişkiler kurmuş iki halkın, bu olaylar sırasında «Türklerin büyük bir trajedi yaşamış olduklarını» bizzat Bulgar komşuları belirtmişlerdir.

Şimdi de bizzat Bulgar kaynaklarına dayanarak buradaki Türklerin geçmişi, yani kökeni ve Bulgar yönetiminin bu durum ve yasalar karşısındaki tutumu üzerinde biraz duralım.

2 — *Bulgar Kaynaklarında Bulgaristan Türkleri'nin Kökeni ve Yasalar Karşısında Durumları :*

Bulgaristan'ın 1970'li yılların başında daha ülkede «tek bir ulus» yaratma politikasına girmiş olduğu giderek güncel olmaya başlamış, önce Pomakların, sonra da Çingene'lerin adlarının bulgar adlarıyla

(11) Milliyet, 21.10.1985, (Bulgaristan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ganev, «Burnumuza kötü kokular geliyor, ama savaşmayacağız» dedi, Dağ, taş, tüm Türk adları değişecek» - Özgen Acar).

zorla değiştirilmesi bu hedefin birer aşaması olmuş, Türklerin adlarının değiştirilmesiyle de, herhalde olayın dış yönü tamamlanmış olmuştur. Ülkede belirli sayıda ermeni, yunanlı ve yahudi de varsa da, bunlar sayı bakımından çok sınırlı olduklarından «tek ulus» yaratmayı bozacak nitelikte görülmemiş ve şimdiki bunların adlarının değiştirilmesiyle ilgili olarak herhangi bir girişim yapılmamıştır.

Günümüz devlet yönetimlerinde, özellikle sosyalist devlet yönetimlerinde vatandaşların sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarında eşitlik sağlamak en önemli bir konu oluştururken, Sosyalist Bulgar yönetimi, «tek bir ulus» yaratma düşüncesini gerçekleştirmek için, yukarıda belirttiğimiz uygulamalarıyla en büyük önemi «belirli gurupların adlarını zorla değiştirme» üzerinde toplamıştır. Bunu yapmaya çalışırken de, «Sofia-Press»in «Bulgaristan Türklerinin Türk devleti ve ulusuyla herhangi bir ilgisi» olmadığı ve Bulgaristan Meclis Başkanı Stanko Todorov'un, «millî bilinçleri yüzyıllardır karanlıkta kalmış kardeşlerimizin birliğimize katılması» cümlelerini kullanarak, bunların «Osmanlı yönetimi döneminde Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğu ima edilmek istenmiştir.

Ancak bu imalar yapılırken de, herhangi tarihsel bir döküman veya veri de gösterilmemekte, sadece kişisel bazı görüşmelerde «kendilerinin resmi kayıtlarına göre» durumun böyle olduğu belirtilmekle yetinilmektedir. Oysa Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmış olduğu tarih, bilindiği gibi, 1878'dir. Her yeni iddiada olduğu gibi, yepyeni bu iddiaların da mutlaka sağlam temelleri olmalı ve bunlar açıkça ortaya konmalıdır ve bilimsel olarak ortaya konmalıdır. Bu yepyeni bir iddiadır, çünkü Bulgar kaynakları da şimdiki Bulgaristan'da bir Türk nüfusundan söz etmişlerdir. Şimdiki iddiaları ise, baştan beri kendilerinin de kabul ettiklerinin tam tersini oluşturmaktadır.

Rumeli'nin ve bugünkü Bulgaristan topraklarının Osmanlı yönetimince daha o dönemde Anadolu'dan yürüklerle iskân edilmiş olduğu ve bu kolonizasyonun kaç koldan yapılmış olduğu açık olarak ve yürük boylarının adlarıyla birlikte ortaya konmuştur. Hatta geçmiş yıllarda Sofiya Üniversitesinin ilgili bölümü bir yıllığını da buna ayırmıştır. Tartışma konusu olan nokta, o zaman iskân edilmiş bu Türk nüfusun miktarıdır. Bugün bile Bulgaristan Türkleri, kuşaktan kuşağa aktarılan anlatımla, ced'lerinin Konya başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerinden buralara gelmiş olduklarını söylerler. Bu bölgelerde aileler içinde Türkçe konuşulur ve ilginç olanı, sözcüklerden çoğunun bugün bile Konya ve Karadeniz bölgelerinde kullanılan sözcüklerle aynı olmalarıdır.

Bulgaristan Türklerinin yüzyıllar önce Anadolu'dan gelmiş olduğunu, bizzat Bulgar kaynaklarının, hatta bugünkü Bulgar tarih kitaplarının da kaydetmekte olduklarını belirttik. Örneğin, 1960'lı yılların ikinci yarısında devletçe yayımlanmış -çünkü yönetim sistemi gereği özel kişiler özel kesim matbaaları da olmadığı için kitap yayımlayamazlar- bir tarih kitaplarında, «Bulgar toprakları Türklerce ele geçirilirken... tüm bölgedeki halkın dağlarda sığınmak aramaya veya aya-yollardan uzak yerlere gitmeye mecbur kaldığı... onların yerine ise Anadolu'dan atılmış Türk kolonicilerinin yerleştirildiği... büyük sayıda hayvan yetiştirici-yürüklerin verimli Trakya, Makedonya ovalarına ve Rodoplara yerleştirildiği... Türk nüfusun keza kentlere de yerleştirildiği» bildirilmektedir⁽¹²⁾.

Yine Bulgaristan'da 1969'da devletçe yayımlanmış bulunan başka bir kaynak, bir ansiklopedi ilgili maddesinde benzer şeyleri söylemektedir. Sözü edilen ansiklopedinin «Bulgaristan'da Türk Kolonizasyonu» maddesinde, «Osmanlı Devletinin Bulgar topraklarını 14-19. YY. da sistemli olarak müslümanlarla iskân ettiği... bununla stratejik görünümlü bölgelerde Türklere üstünlük sağlayarak hakimiyet kurduğu böylece ordunun arkasını sağlamlaştırdığı... yerleştirmenin I. nci Murat (1362-1389) zamanında, Anadolu'dan büyük sayıda Türkün Eski Zağara (Stara Zagora) ve Filibe (Plovdiv) bölgelerine iskânla başladığı, daha sonra aynı durumun Akdeniz (Ege) ve Makedonya'ya uygulandığı... Kuzey Bulgaristan'a yerleştirmenin ise, 16. ncı YY. da öncelikle Doğu bölgesine ve Doburca'ya yapıldığı... 19. cu YY. da Kafkas bölgesinin Rus topraklarına katılmasıyla, buradaki müslüman nüfustan (Tatar, Çerkez, vb.) bir kısmının Kuzey Bulgaristan'a, Bulgar nüfusun aleyhine olmak üzere iskân edildiği...» bildirilmektedir⁽¹³⁾.

«Türk nüfusu», «Türk azınlığı», «Bulgaristan Türkleri» deyimleri, öteki Bulgar kaynaklarında da yer almıştır. Bu durum bugünkü yönetimin başlangıcı sayılan 9 Eylül 1944'den önce, Bulgaristan Krallığı istatistiklerinde böyle olduğu gibi, bundan sonra da, bu konuda biraz daha değişik bir uygulama izlenmiş olmasına rağmen, böyle olmuştur. Türklerin yoğun oldukları bölgelerde, Bulgar okullarına koşut olarak açılan çok sayıda okulların adları «Türk» sözcüğünü içerdiği gibi, 1924'lerde Şumnu'da açılan «Nüvvab» lisesinin adı yeni dönemde «Türk Azınlık Lisesi» olarak değiştirilmiş, yine 9 Eylül 1944'den sonra,

(12) D. Kosev, Hr. Hristov, D. Angelov, Kratka İstoriya Na Balgariya, Nauka İ. İzkustvo, Sofiya, 1966, sy. 83.

(13) Kratka Balgarska Entsiklopediya, Tom 5, İzdatelstvo Na Balgarskata Akademiya Na Naukite, Sofiya, 1969, sy. 197.

önce Eski Zağara (Stara Zagora)'da, sonra da Razgart'da açılan öğretmen okulu «Türk Pedagoji Okulu» adını taşımış, bunlar kapatıldıkları 1950'li yıllara kadar varlıklarını bu adlarla sürdürmüşlerdir. 1960'lı yıllarda da «Türk» sözcüğü hep kullanılmaya devam etmiştir. Örneğin, 1960'lı yıllarda Türk okullarının kapatılmasından sonra, yine Türklerin sempati ve desteğini kazanmak ve bunu sürdürebilmek için, ilgili Bulgar resmi kuruluşlarının hazırlayıp teksir ettikleri «Halk Yönetimi, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ndeki Türk Nüfusu'na Neler Verdi» adlı rapor da aynı sözcükleri kullandığı gibi, bu raporun çeşitli sayfalarında da aynı sözcükler yer almaktadır⁽¹⁴⁾. Yukarıda değindiğimiz 1966 yılında yayımlanmış tarih kitabında da, azınlık okullarının açılmış olduğunu belirtirken, «Türk» sözcüğü kullanılmaktadır⁽¹⁵⁾.

Bu değinilenler yanında ayrıca, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti yönetimi 1949 - 1952 yılları arasında, Bulgaristan'daki Türkler'den bir bölümünün Türkiye'ye göçüne dair bir anlaşma imzaladığı gibi, 1960'lı ve 1970'li yıllarda da bu tür göç anlaşmaları yapmış ve bunlara dayanılarak Türklerden belirli bir nüfus Türkiye'ye göç etmiştir. Bu anlaşmaları imza ederken de Bulgar yönetimi bunların «Türklükleri»ne bir şey dememiştir. Öyle ise, kendilerinin de varlığını kabul etmiş oldukları Türkler'e şimdi ne olmuş, nerede kalmışlardır?

Bu durumlar karşısında, düne kadar «Türk Azınlığı», «Bizdeki Türkler», «Türk Nüfusu» gibi deyimleri bizzat kendi resmi literatüründe bile sık sık kullanırken, Bulgar yönetiminin bunu birdenbire terk ederek buradaki Türklere yeni bir menşe arama girişimi hem anlamsız, hem de dayanaksız kalmaktadır. Aslında insanın insan olması önemli olduğuna göre, onun sahip olduğu değerlere saygılı olmak gerekmektedir. Kişilerin adlarını zorla değiştirme işlemi, insan haklarıyla ilgili tüm uluslararası metinlere ters bir davranış olduğu gibi, Sosyalizmin temel düşüncelerine de terstir. Bu nedenle durum bu, hatta bizzat Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kuramsal temelini oluşturduğu iddia edilen Leninizmin bu konudaki öğretilerine ve pratikte yani uygulama alanında olduğu bildirilen Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin anayasasına aykırıdır. Sözü edilen Anayasa'nın «Vatandaşların Temel Hakları ve Yükümlülükleri» bölümündeki 45/7. maddesi şöyledir: «Bulgar menşe'liler dışındaki vatandaşlar, zorunlu Bulgar dili öğreniminden

(14) Kakvo Dade Narodnata Vlast Za 20 Godini Na Turskoto Naselenie v Narodnata Republika Balgariya.

(15) Opcit. D. Kosev, Hr. Hristov, D. Angelov, Kratka İstoriya Na Balgariya, sy 354.

başka, kendi dillerini de öğrenmeye hakları vardır⁽¹⁶⁾. Yine aynı Anayasa'nın 53/1. maddesine göre, «Vatandaşlara vicdan ve ibadet özgürlüğü sağlanır...»⁽¹⁷⁾. Bu durumda, Bulgar menşe'li olmayan tüm vatandaşların kendi dillerini öğrenmeye hakları olduğuna göre, büyük bir sayıya varan Türk azınlığının da kendi dilini öğrenmeye hakkı olduğu açıktır. Kendi dilini öğrenmeye hakkı olanların, yine temel bir hak olarak bunun uzantısı olan adlarını koyma ve taşımada da bu kişilerin özgür olmaları doğal bir sonuç olmaktadır. Bulgaristan Türklerinin menşe'i hakkında yukarıda değindiğimiz yeni iddiaların ortaya atılması, herhalde sorunu temelden çözümlenmeye yönelik olarak, Anayasa'larının «Bulgar menşe'li olmayanlara» getirdiği haklardan sıyrılmaktadır. Ancak bu durum, Anayasayla böyle temel bir hakkı kaldırarak yasaklamak ne kadar garip olacaksa, yürürlükteki anayasa hükümlerine böylesine garip bir yorumlama ve uygulamaya girişim de, o denli garip ve zorlama olmaktadır.

Sonra, burada Bulgar yönetiminin ve birçok kitaplarında ileri sürdükleri başka bir çelişkinde değinmek gerekir. Çelişki olarak görülen olgu şudur: Bulgar yönetimi içeride her vesileyle «Osmanlı esareti»nden, «Türk esareti»nden söz etmiş ve bunu işlemiş, günümüzde de aynı durumu sürdürmektedir. Sadece «Osmanlı esareti» deyimini bile kullanmakla yetinememektedir. Bu sözcükleri sürekli olarak işleyiş, kendiliğinden Bulgaristan Türküne yansımakta ve bunlar üzerinde manevî bir baskı havası oluşturulmakta, bu durum da onların çeşitli kademelerde görev alabilmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Geçmiş beşyüz yıllık tarihte Osmanlı yönetiminde bir çok ulusun birlikte olduğu, kötü uygulamalar olmuşsa, bundan Türk halkının da sıkıntılar çekmiş olduğu bir yana itilerek, sadece kendilerinin çok çekmiş olduklarını söylemekte, hatta Bulgaristan'ın bugün bile eksiklikleri varsa, buna neden olarak Osmanlı yönetimini göstermekte, Osmanlı yönetiminin kendilerini zorla müslüman yaptığını bildirmektedirler. Bu durumun incelenmesini ve açıklanmasını o dönemleri araştıran tarihçilere bırakarak şu kadarını belirtmek gerekir ki, Bulgaristan bağımsızlığını kazandığında, hatta ondan epey sonra, örneğin 1934'de onların aynı menşe'den geldiklerini iddia ettikleri «Pomak»ların sayısı 134 bindir⁽¹⁸⁾. Sadece Bulgar nüfusa bunu oranladığımız takdirde bu oran o tarihteki nüfusun % 3'ünü oluşturmaktadır. Bizdeki bir kaynağa gö-

(16) Sbornik Grajdanski Zakoni, Izdataelstvo Nauka i Izkustvo, Sofiya, 1980, sy. 9, (Konstitutsiya Na Narodna Republika Balgariya).

(17) İbid.

(18) L.A. Dellin, (Editor), Bulgaria, Atlantic Books, Frederick A. Praeger, New York, 1957, sy. 78.

re ise, 1930'larda «Pomak»ların sayısının yirmibin dolayında olduğu ve toplam nüfusun %049'unu oluşturduğu belirtilmektedir⁽¹⁹⁾. Kaldı ki, belirtilmiş olduğu gibi, «Pomak»ların menşei ile ilgili olarak, bunların başka bir Türk boyu oldukları hakkında iddialar da vardır. Zorla yapılan bir hareketi, bugünkü değer yargılarımıza göre onaylamak olanaklı değildir. Bu nedenle, zorla yapılmışsa Bulgarların müslümanlaştırılmasını da onaylamak münikün değildir. Ama bu kadar büyük sesler çıkarma yanında, değindiğimiz bu küçük oran bir çelişki değil midir? İstenmiş olsaydı o zaman büyük bir devlet gücüyle, imparatorluğun çok küçük bir Bulgar nüfusu müslümanlaştırılmaz mıydı? Bu yapılmamışsa, herhalde böyle bir durum istenmemiş olmalıdır. Olaylar üzerinde konuşurken objektifliği korumak bilimle uğraştığını iddia edenler için çok önemli bir konudur. Osmanlı yönetimini savunmuyoruz, ama yererken de bunlar iyi saptanmalıdır.

İkinci çelişki de şudur: Bulgarların kendilerini zorla müslümanlaştırdıkları iddialarının doğruluğunu düşünsek —ki yukardaki rakam veya oran bunun böyle olmadığını gösteriyor, ama çok küçük bir oranı bile oluştursa, bunun zorla olması durumunda bugünkü yargı değerlerimizle bunun onaylanamayacağı belirtilmiştir.—, Bulgarlar ulusal bilinç ve inançlarını büyük bir duyarlıkla korumuş ve bunu sürekli olarak geliştirebilmişlerdir. Bu durum da «zor» kullanılmış olmasına rağmen, ulusal bilinç ve inancın sürdüğünü göstermektedir. Pekiyi, şimdi adlarını zorla değiştirdikleri Türk'lerin ulusal bilinç ve inançlarının sürmeyeceğini düşünmek de bir çelişki değil midir? Bu durumda Bulgar yönetimini ya yapıldığını iddia ettiği Osmanlı uygulamasına gerçekte inanmamakta veya «ulusal bilinç ve inancı» herhalde sadece kendileri için düşünmüş oluyorlar.

Öyleyse, sürekli olarak bir «Osmanlı ve Türk» esaretinden söz etmek, Bulgaristan'daki Türk azınlığını önce şoke etmek, sersemletmek ve güçlerini kırarak sonunda zorla adlarını değiştirip «tek ulus» yaratılması için bir taktik olarak kullanılıyor.

Bulgaristan yönetimi, özellikle yeni dönemdeki Bulgar yönetimi, sadece klâsik demokrasili kapitalist dünya kamu oyunu değil, bunun yanında bizzat halk demokrasili sosyalist ülkeler kamu oyunu da şaşırtmış olmalıdır. Çünkü, günümüz yargı değerlerine göre hiç bir kişinin ve azınlığın adı zorla değiştirilemez. Böyle bir uygulamaya yüz-yılıımızda ve yakın yüzyıllarda rastlanmamaktadır. Fakat böyle bir uy-

(19) Behçet ve Faik Sabri, Büyük Devletler ve Komşu Hükümetler, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, sy. 11.

gulama, sosyalist bir yönetimin iktidarda olduğu, ve bu tür yönetimlerin ötekilerin her türlüünden daha hümanist (insancıl) olduğunun savunulduğu Bulgaristan'da yapılabilmektedir. İnsancılık'la bunun hiçbir ilgisinin olmadığı ise apaçıktır.

Bulgaristan'ın belirttiğimiz böyle bir uygulamasını çok talihsiz bir olay olarak karşılamak gerektiğini hemen belirtelim. Çünkü, bir kere yukarıda da belirttiğimiz gibi, Bulgaristan yönetimi, üstelik sosyalist olduğunu iddia eden bir Bulgar yönetimi, bu konuda öteden beri şiddetle eleştirdiği «Osmanlı yönetimi»nin yapmış olduğunu iddia ettiği ve eleştirdiği şeyin aynısını, hatta daha büyüğünü yapmıştır. Osmanlı yönetimi, bugünkü yargı değerlerimizle hiç bir biçimde onaylanamayan «devşirme» yöntemini kısmî ve belirli bir zaman sınırlamasında yaptığı halde, yüzyıllarca sonra bugün yirminci yüzyılın son çeyreğinde Bulgar yönetimi, «tek ulus» yaratma gibi bir bahaneyle tüm Türklerin adlarını zorla Bulgar adlarıyla değiştirmiştir. Sosyalizmin hümanizmine (insancılığına), eğitim ve kültürüne inanılamamıştır.

Bu uygulama, Bulgar yönetimi için silinmesi güç bir iz bırakmıştır. Sonra, bu olay Türkiye'deki Türkler üzerinde derin izler yaratmıştır. Bilindiği gibi çeşitli tarihlerde sürekli göçlerle, Türkiye'de akrabası olmayan Bulgaristan'da hiç bir Türk yok gibidir. Uygulama bunları da derinden etkilemiş, doğup büyüdüğü yerler hakkında acı-tatlı anılarını alt-üst etmiştir. Basındaki haberlere bakılırsa Türkiye'ye göç etmişlerin, hatta ölmüş olan ana-babalarının, büyük anne ve dedelerinin bile adları nüfus kütüklerinde Bulgar adlarıyla değiştirilmiştir. Ayrıca, bu olay, uzun yıllarda epey güç oluşturulabilen Türk-Bulgar ilişkileri ve çeşitli alanlardaki yoğun işbirliğini de kökünden sarsmıştır. Bulgar yönetiminin bu uygulamasındaki ısrarına, Türk yönetiminin de buna dayanarak konuyu adım adım daha geniş plâtlformlara götürme eğilimine bakılırsa, konu güncelliğini sürdüreceğe benzetilmektedir. Bununla birlikte, konunun çözümü herhalde, büyük çapta sosyalist ülkelerin, bu arada özellikle Sovyetler Birliği'nin buna yaklaşımına bağlıdır. Batı ülkelerinde, hele burada askerî paktlar gündemlerinde konunun ele alınıp görüşülmesi ve tartışılması bazı sesler çıkarabilir, ayrı siyasal sistem çatışmalarına dönüşebilir, ama çözüme herhalde zor katkı sağlar. Bu arada ayrıca, Bulgaristan'da Türklerin zorla adlarının değiştirilmesinin Türk siyasal yaşamında da, sağ siyasal partiler lehine bazı etkiler yapabileceğini, konunun bu yöne yönlendirilebileceğini belirtmek de, herhalde kehanet olmaz.

Böylece, özellikle Balkan ülkelerinin, çok uzağa gitmeden yakın tarihlerinden dersler alarak, azınlıkların ülkeler arasında sağlam bir

barış, güven ve işbirliği oluşturulmasında ve sürdürülmesinde çok iyi bir olanak olduğu düşünülerek, bu alanda olumlu bir araç olarak kullanılmaları gerekirken, Bulgaristan'ın yakın yüzyıllarda bile görülme- yen zorla bir ad değiştirme uygulamasına girmiş olması hem çok şa- şırtıcı olmuş, hem de iki ülke ilişkilerinde bir çok etkisi doğurmuştur. Bölge barışı ve ülkelerarası işbirliği için bu durumu talihsiz bir ge- lişme olarak düşünürken, yönetimlere sağduyunun egemen olmasını dileyelim.

1944 yılında komünistlerin iktidara gelmesiyle başlayan süreç, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları derinleştirmiştir. Komünist rejim, ulusal kimlik ve dil politikalarını kullanarak, Türk azınlığını asimile etmeye çalışmıştır. Bu süreçte, Türk azınlığının kültürel ve dilsel kimliği zayıflamıştır. Komünist rejim, Türk azınlığının sosyal ve ekonomik durumunu da kötüleştirmiştir. Türk azınlığının sosyal ve ekonomik durumu, komünist rejim döneminde oldukça kötüleşmiştir. Türk azınlığının sosyal ve ekonomik durumu, komünist rejim döneminde oldukça kötüleşmiştir. Türk azınlığının sosyal ve ekonomik durumu, komünist rejim döneminde oldukça kötüleşmiştir.

1989 yılında başlayan demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir.

1990 yılında başlayan demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir.

1990 yılında başlayan demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir. Demokratik değişim süreci, Bulgaristan'da Türk azınlığının yaşadığı zorlukları hafifletmiştir.